

УДК 378.637.036:78

Людмила Степанова

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ХУДОЖНЬО-ГЕРМЕНЕВТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МУЗИКИ ТА ХОРЕОГРАФІЇ

У статті представлено сутність та компонентна структура художньо-герменевтичної компетентності майбутнього викладача музики та хореографії. Визначено перцептивний компонент, що охоплює вміння сприймати фізичні та смислові аспекти тексту, здатність до емоційно-експресивного сприйняття; когнітивний компонент, що охоплює вміння виявляти контекстуальні значення знаків, встановлювати взаємозв'язки його елементів; праксеологічний компонент, що об'єднує репрезентативні, інтерпретаційні, виконавські вміння, здатність до вираження власного розуміння текстуальних смислів.

Ключові слова: інтерпретація, сприйняття, розуміння, вираження, перцептивний компонент, когнітивний компонент, праксеологічний компоненти.

В результате контекстуального анализа научных источников и обобщенного педагогического опыта выявлена сущность художественно-герменевтической компетентности и разработана ее компонентная структура: перцептивный компонент – умения воспринимать физические и смысловые аспекты текста; когнитивный компонент – способность понимать значения контекстуальных знаков, умения определять взаимосвязь знаковых элементов текста; праксиологический компонент – умения выразить и адекватно толковать значения знаков и смыслов текста.

Ключевые слова: интерпретация, восприятие, понимание, выражение, перцептивный компонент, когнитивный компонент, праксиологический компонент.

The structural components of the artistic and hermeneutic competency of future music and choreography teacher are presented contextually: a perceptual component that covers the perception of linguistic signs and means of expressiveness of artistic text, intuitive comprehension of their meanings and empathetic immersion in the text senses; a cognitive component that encompasses the ability to establish the contextual interconnections of its elements, to adequately understand the meaning and specificity of the language of arts; a praxeological component that combines representational, interpretive, performing skills, the ability to express its own understanding of textual senses, their expedient interpretation. The article outlines the prospects for further

research with a focus on the orientation towards the elaboration of a criterial apparatus aimed to establish the level of developed artistic and hermeneutic competency of students – future music or choreography teachers.

Key words: *interpretation, perception, comprehension, expression, perceptual component, cognitive component, praxeological component.*

Формування герменевтичних умінь майбутнього викладача музики та хореографії постає як важливе завдання сучасної педагогіки вищої школи, з яким пов'язано вирішення актуальних питань щодо оснащення методичним арсеналом герменевтичної інтерпретації майбутніх фахівців. Художньо-герменевтичну компетентність майбутніх викладачів музики та хореографії ми розглядаємо як необхідну інтегральну характеристику фахової підготовки майбутнього викладача, відповідну кваліфікаційним вимогам до викладача.

Компетентний викладач музики чи хореографії має володіти навиками сприйняття, розуміння й вираження різноманітних смислових аспектів змісту художнього тексту різних видів мистецтва на інтелектуальному, емоційному, експресивному, етичному та духовному рівнях, втілюючи у власному варіанті вербальної інтерпретації загальнолюдські цінності, норми й ідеали. Ці позиції видаються такими, що ґрунтуються на герменевтичних традиціях і походять від основних ідей герменевтики як учення про інтерпретацію.

Серед спеціально-фахових якостей викладача музики чи хореографії, необхідних для кваліфікованого виконання фахової діяльності, найбільш суттєвим є здатність до художньо-герменевтичного опрацювання творів мистецтва, тобто, здатність до їх інтерпретації вербальною мовою та мовами видів мистецтва (вербальна та виконавська інтерпретація). Підґрунтям тут виступають природні здібності, що зумовлені процесами перцептивної та когнітивної систем людини, такі як:

– перцептивні загальні здібності сприйняття будь-яких якостей предметів і явищ: фізичних (форма, розмір, колір, звук, тощо), емоційно-експресивних (почуття, емоції, настрої, тощо), кінетичних (рух, темп, ритм), тактильних, тощо;

– когнітивні загальні здібності – розуміння, увага, уявлення;

– праксеологічні здібності – рухові, звукові, інтелектуальні, діяльнісні.

Для нас важливо, що природні здібності людини можна розвивати та удосконалювати. З одного боку, ці процеси може реалізувати тільки сама людина в ході придбання відповідного досвіду. Але, з іншого боку, для прискорення процесів розвитку та удосконалення здібностей використовують навчання. В ході навчання людина здобуває конкретні знання (інтелектуальні, психічні, практичні, тощо), які є основою для формування відповідних вмінь та навичок цілеспрямованій галузі людської діяльності.

Тобто, під час розвитку здібностей студентів до сприйняття, розуміння, вираження, удосконалюються перцептивні, когнітивні, праксеологічні вміння та досвід вербальної і виконавської інтерпретації, які в свою чергу, формують спеціально-фахову художньо-герменевтичну компетентність майбутніх викладачів музики чи хореографії.

Між тим, формування перцептивних, когнітивних, праксеологічних умінь зумовлено рядом факторів та умов, які сприяють їх якісній прояві у викладацькій практиці. Ці якості потребують розвідок та пояснень з метою розробки методики формування означених умінь.

Наприкінці ХХ ст. у мистецькій педагогіці спостерігається зростання інтересу до проблеми художньо-герменевтичної компетентності викладача. Науковці зазначають, що принципового значення набуває пошук особистісно значущих смислів художніх творів, співзвучних власному духовному світу особистості, її художньо-естетичному досвіду, у зв'язку з чим, замість традиційного аналізу творів мистецтва необхідно ввести в педагогічну практику герменевтичні методи інтерпретаційного освоєння творів мистецтва (Л. Масол, Н. Миропольська). Актуальними стають питання інтерпретації художніх творів (Г. Падалка, О. Рудницька, С. Шип, О. Щолокова), що вимагає від учителя особливих навичок і герменевтичних педагогічних умінь (А. Линенко, І. Левицька, Пан На). Обґрунтуванню необхідності застосування герменевтичних методів в педагогіці присвячено роботи, в яких визначаються методологічні та теоретичні основи педагогічної герменевтики (В. Загвязінський, А. Закірова, В. Краєвський). Вивчається художньо-ментальний досвід в проекції культурологічної підготовки вчителя мистецьких дисциплін та художньо-педагогічна ментальність як чинник формування фахових якостей майбутніх викладачів (О. Реброва, О. Щолокова). У сучасних наукових розробках досліджуються: проблема формування компетентностей майбутніх викладачів мистецьких дисциплін (О. Олексюк, С. Федоренко, А. Форостян), питання художньо-естетичної підготовки майбутніх викладачів (О. Музика, О. Полатайко); науково обґрунтовуються методологічні підходи до фахової підготовки викладачів мистецьких дисциплін, розробляються шляхи оптимізації теоретичного та праксеологічного компонентів у фаховій діяльності (О. Єременко, Є. Проворова); досліджують педагогічні засади формування готовності до професійної діяльності майбутніх викладачів мистецьких дисциплін (І. Гнатишин, О. Просіна, О. Шикирінська); розробляються інноваційні та інтеграційні форми і методи організації процесу художньої освіти учнівської молоді засобами мистецтва (М. Кір'ян, С. Лавріненко, Ж. Сироткіна). Сучасні дослідники розглядають герменевтичне розуміння художнього твору як інноваційний ресурс модернізації вищої мистецької освіти, визначають структуру фахових герменевтичних умінь, до якої входять інтерпретаційні вміння (С. Кожушко, Д. Лісун, М. Ткач).

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що попри існуючі на

сьогоднішній день наукові дослідження з питань герменевтично-інтерпретаційної діяльності викладачів поняття герменевтична компетентність викладача музики та хореографії, на наш погляд, є недостатньо вивченим. Для наукової рефлексії поняття «художньо-герменевтична компетентність майбутніх викладачів музики та хореографії» та його екстраполяції стосовно підготовки магістрів музичного мистецтва і хореографії важливим є уточнення сутності феномену художньо-герменевтична компетентність, та визначення його компонентної структури. Остання дозволяє більш ґрунтовно підійти до вибору методологічних підходів, педагогічних принципів та умов формування художньо-герменевтичної компетентності магістрів музичного мистецтва і хореографії.

У зв'язку з чим, метою нашого дослідження на даному етапі є визначення узагальнених і ґрунтовних компонентів художньо-герменевтичної компетентності викладачів музики та хореографії.

Одним із головних аспектів фахової діяльності викладача музики чи хореографії є робота з художніми текстами. Отже, для здійснення ефективної підготовки фахівців до майбутньої педагогічної діяльності важливими є удосконалення спеціально-фахових знань, вмінь, навичок, які формують здатність до художньо-герменевтичного опрацювання художніх текстів, мова яких не завжди є цілком зрозумілою для студентів. Тобто, для компетентного викладача музики чи хореографії вкрай необхідні навички цілеспрямованого сприйняття, адекватного декодування та ідентифікації інформації закладеної у художніх текстах, вміння розкривати смисли художнього тексту у навчально-виховальному аспекті, репрезентувати їх у вигляді педагогічної інтерпретації.

Художньо-герменевтичне опрацювання художнього тексту з боку викладача музики чи хореографії допомагає студентам яскравіше уявити художній образ твору, зрозуміти специфіку мистецтва, сприяє розвитку почуття прекрасного, посиленню морального, естетичного та емоційного впливу мистецтва, прищеплює навички сприйняття, що поєднується з розумінням. Студенти, у свою чергу, виконуючи певні завдання з герменевтичного пошуку смислів наданих художніх текстів та їх інтерпретації, досягають більш глибокого усвідомлення форми та змісту художнього твору [6, с. 37]. Розуміння студентами специфіки художньо-герменевтичного опрацювання художнього тексту, пізнання його смислів та значень, наявність навичок їх пошуку, є базовими для фахової компетентності майбутніх викладачів музики та хореографії.

Наявні позиції свідчать про важливість формування в процесі фахової підготовки майбутніх викладачів музики та хореографії такої інтегративної якості, як художньо-герменевтична компетентність.

Суттєво, що художньо-герменевтична компетентність майбутніх викладачів музики та хореографії реалізується та висвітлюється в процесі

інтерпретаційної діяльності (вербальної чи виконавської). Останню ми характеризуємо як синкретичну єдність психічних дій – сприйняття, розуміння, вираження. Для нас важливо, що у психолого-педагогічних дослідженнях ці поняття є суттєвими компонентами цілісного мисленого процесу освоєння дійсності особистістю, і трактуються науковцями як ґрунтовні процеси для багатьох векторів людської діяльності, таких як обмін знаннями, досвідом, вміннями, навичками, емоціями, цінностями, ідеалами, традиціями. Їх функціонування зумовлене особливостями роботи головного мозку та перцептивної системи людини [3].

Керуючись основними положеннями герменевтики про текст, смисли текстів, їх розуміння та тлумачення, ми визначаємо інтерпретацію головним методом опрацювання текстів. Ключові етапи інтерпретаційного процесу – сприйняття, розуміння, вираження ми характеризуємо як перцептивні, когнітивні, праксеологічні вміння та навички реципієнта.

У ході експериментального спостереження нами виявлено залежність деяких психічних характеристик студента (багаторівневість сприйняття, багатовекторність мислення, художньо-педагогічна спрямованість мовлення, вмотивованість художнього спілкування, сформованість ціннісних орієнтацій, особистісне ставлення до художнього твору, тощо) від впровадження спеціальних методів удосконалення художньо-герменевтичних умінь. Тобто, ми відзначаємо детермінованість рівня сформованості перцептивних, когнітивних та праксеологічних знань, вмінь та навичок від застосування цілеспрямованих методів навчання. Наявні позиції дозволяють нам визначити перцептивний, когнітивний, праксеологічний компоненти як змінні структурні компоненти художньо-герменевтичної компетентності майбутніх викладачів музики та хореографії.

Завдяки визначеним компонентам є можливість формувати й удосконалювати художньо-герменевтичні вміння та навички студента, такі як, інтуїтивне осягнення контекстуальних значень, емпатійне занурення у вірогідні змістовні смисли, розуміння природи багатоаспектних сенсів тексту, встановлення контекстуальних взаємозв'язків його елементів, адекватне розуміння смислів текстів, доцільне тлумачення тощо.

Перцептивний компонент. Науковці трактують поняття «перцепція» не тільки як сприймання фізичних властивостей художнього тексту, але і його внутрішніх характеристик, закладених автором чи виконавцем у зміст (власних намірів, думок, здібностей, емоцій, установок та інше). У психології сприйняття визначається як перший і обов'язковий етап будь-якого пізнавального процесу. Філософи визначають перцепцію як особливий вид внутрішньої діяльності, спрямованої на процес категоризації, у ході якої людина класифікує одержані сенсорні сигнали для забезпечення зворотнього зв'язку із зовнішнім предметом [1]. В мистецькій педагогіці цей феномен відзначають найважливішим внутрішнім рушієм самого існування, історичного розвитку та соціально-значущого впливу

мистецтва [5, с. 89].

Нам імпонують погляди науковців, що до розуміння художньо-цінного у тексті, яке зумовлено не стільки самим текстом, скільки духовним потенціалом реципієнта, його здатністю «розпалити» у собі схвилювання та безмежну чуттєвість. Насолода силою, багатством, широтою, інтенсивністю свого внутрішнього життя, до якого заохочує художній твір і є, на думку філософів, головним результатом художнього сприйняття [4].

Таким чином, перцептивні вміння ми трактуємо як вмотивовані дії реципієнта спрямовані на сприйняття мовних знаків і засобів виразності художнього тексту, з метою реконструювання та репрезентації змістовних смислів. Під час такої роботи в реципієнта створюються уявлення про формальне вираження мистецького творіння, емоційно-чуттєві характеристики його форми, про світоглядні, ціннісні орієнтації суспільства та самобутність культури, які передано автором через змістовні смисли твору.

На наш погляд, перцептивний компонент, як комплекс методичних розробок, забезпечує розвиток навичок освоєння текстів та ґрунтується на суб'єктивному досвіді, знаннях, уявленнях особистості. Очікуваним результатом процесу удосконалення перцептивних навичок ми визначаємо удосконалення сприйнятливості реципієнта до художніх засобів виразності, піднесення рівню його емоційної чуйності, естетичної культури.

Когнітивний компонент. Розуміння є внутрішньою основою і метою сприйняття. Науковці трактують розуміння (греч. *synesis*, лат. *intellectus*) як універсальну операцію мислення, яка спрямована на освоєння нового змісту та включення його в існуючу систему знань, ідей та уявлень; результат сприйняття смислового аспекту мовного повідомлення; загальну здатність індивіду до пізнання, яка поєднує пізнавальні здібності – відчуття, сприйняття, пам'ять, уяву, мислення [2].

Ефективність розумового осягнення смислами тексту залежить від багатьох чинників. Розуміння починається завжди з контакту, тобто спостереження і сприймання тих якостей і рис, які спонукають інтерес до інформації, що потрібно усвідомити. Зацікавленість художнім текстом є мірою його інформативності, оригінальності, значущості для реципієнта. Категорія розуміння доволі широко використовується у наукових працях та трактується як здібність осягати смисл і значення тексту та одержаний завдяки цьому результат.

У психології розуміння визначається як когнітивний процес, зумовлений базовими здібностями мозку. Психологи виділяють 5 груп базових мета процедур:

- контроль – подавляє іррелевантні (другорядні, несуттєві) асоціації;
- аналогія – дозволяє виявити знання, які втілені в інших концептуальних контекстах знання;
- рекурсія – «накладання» репрезентацій одне на одного, тобто

здатність до аналізу даності з перспектив іншої людини;

– варіювання – перешкоджання повторам, пошук будь-яких, хоча б поверхневих змін в послідовності мислей та дій;

– поєднання – провокується незвичним поєднанням зіставлених змістів [3].

У сучасних наукових розробках здатність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації зумовлюється когнітивною системою особистості. В наукових джерелах когнітивна система (від лат. *cognitio*, «пізнання, вивчення, усвідомлення») визначається як складна структура свідомості індивіду, що сформована в процесі становлення його особистісних характеристик. Фактори формування системи – навчання, виховання, інтелектуальний, психічний та емоційний розвиток особистості.

Для мистецької педагогіки проблема розуміння – найважливіша складова процесу навчання, яка в контексті навчальної діяльності виступає насамперед як проникнення до суті того чи іншого явища. Герменевтика висвітлює цю специфічну процедуру проникнення в іншу свідомість, через зовнішньо-знакове вираження. В процесі розуміння, відбувається розкриття значень знаків, які передаються однією свідомістю та сприймаються іншою свідомістю в ході їх зовнішнього вираження (мовними знаками, символами, жестами, звуками, тощо). Теоретик герменевтики В. Дільтей обумовлює можливість процедури розуміння здатністю будь-якої свідомості проникати в іншу свідомість опосередковано, завдяки творчому процесу зовнішнього вираження.

На наш погляд, мета розуміння міститься в особистісно-інтелектуальному осягненні смислів тексту та їх експлікації через визначення потенційних, імпліцитних, контекстуальних концептів. Концепт трактується як змістовне навантаження мовного знака, смислове значення поняття, що закріплені культурною традицією, суспільним світоглядом, суб'єктивним осмисленням. Формою мовної експлікації концепту є текст.

Таким чином, розуміння можна визначити як акт інтелектуального осягнення смислів, абстрактних концепцій, зумовлений досвідом та потенційними можливостями власних розумових здібностей індивіду.

У процесі спеціально організованої інтелектуальної діяльності, осмислення та вирішення навчальних завдань відбувається розвиток та удосконалення когнітивних навичок. Але для нас суттєво те, що останні розкриваються під час інтерпретаційного вираження власного розуміння учбового матеріалу, в ході тлумачення смислів та значень змістовних елементів тексту. Першорядні характеристики художнього тексту – комунікативна спрямованість, когнітивна природа, когерентність усіх елементів та принципова неоднозначність текстових смислів, визначають векторність аналітично-інтерпретаційних дій.

Інтерпретація своєю метою має осмислення тексту, і результатом такої роботи також є текст, але зовсім інший текст, у якому виражено

суб'єктивні почуття та думки реципієнта. Тобто, перед студентом постає досить складне завдання, знайти адекватні засоби, які ґрунтуються на особистісних поглядах, ціннісних уявленнях, естетичних пріоритетах, для створення нового тексту-вираження власних почуттів та думок с приводу осягнутих смислів даного художнього твору. У цьому сенсі вираження постає як особливе дискурсивне творіння, у якому репрезентуються усвідомлені реципієнтом змістовні смисли художнього тексту. Вираження може бути викладене не тільки вербальною мовою, втім і мовою та засобами будь-якого виду мистецтва.

Таким чином, з одного боку, вираження виступає як результат сприйняття та розуміння художньо-естетичних смислів, викладений у вигляді тексту, з іншого – це дія спрямована на застосування своїх знань та реалізацію наявних вмінь та навичок під час практичної діяльності. Саме відношення між поняттями сприйняття, розуміння та вираження зумовлює педагогічний інтерес до останнього.

Праксеологічний компонент. Праксис – когнітивна функція, що відповідає за формування, удосконалення та автоматизацію вмінь і навичок, здібність включати їх у власну діяльність. Тобто, праксеологічний компонент пов'язаний із практичним застосуванням результатів перцептивно-когнітивної діяльності, через вираження вербально, або мовою того чи іншого мистецтва особистісно-реконструйованих смислів художнього тексту.

Праксеологія (від грец. *praktikos* – діяльність) – галузь філософії, що вивчає людську діяльність як особливий спосіб буття індивіду та суспільства в цілому [2]. Ця наука розкриває значення людської діяльності як засобу соціалізації особистості через освоєння та реалізацію накопичених суспільством досвіду, цінностей, норм. Праксеологічний підхід окреслює галузь наукових розробок, що досліджують загальні методи й умови ефективної та плідної діяльності людини. Для нас представляє інтерес той аспект праксеології який висвічує одну з найскладніших проблем філософії – специфіку людської діяльності у її зв'язку з культурою. Це вчення про діяльність дозволяє глибше зрозуміти суть людського буття через ракурс самореалізації особистості, її практичні навички побудови особистісних і суспільних зв'язків і відносин на духовному та матеріальному рівнях. Багатовекторність людської діяльності характеризує її як універсальну форму відношення людини до світу, соціуму, інших людей і до себе, як засіб забезпечення будь-яких потреб особистості та суспільства.

Праксеологія, як вчення про організацію та управління людською діяльністю (з метою оптимізації та покращення її ефективності), спрямовує нашу увагу на перспективні шляхи пошуку результативних засобів та прийомів формування праксиологічних вмінь та навичок.

Наша мета – на ґрунті загальних положень цієї філософської

дисципліни виявити та сформулювати методичні принципи формування праксеологічного компоненту художньо-герменевтичної компетентності студентів.

Таким чином, на наш погляд, саме перцептивний, когнітивний, праксеологічний компоненти є узагальненими, вагомими компонентами герменевтичної компетентності майбутніх викладачів музики чи хореографії. Для нас важливо, що під час інтерпретаційного процесу визначені компоненти художньо-герменевтичної компетентності майбутніх викладачів музики та хореографії функціонують в інтеграційних, а деколи, синкретичних зв'язках, але їх можна умовно виділяти та досліджувати.

Охарактеризовані ключові компоненти спрямовують подальші наші розвідки до розробки критеріального апарату з метою встановлення рівню сформованості художньо-герменевтичної компетентності у студентів – майбутніх викладачів музики чи хореографії. Напрямки застосування визначених компонентів знаходяться в комунікаційній, культурологічній, суб'єктно-особистісній, мотиваційно-діяльній та інших сферах педагогічно-інтерпретаційної діяльності. Ці вектори орієнтують наше дослідження на визначення педагогічних умов ефективного розвитку компонентів художньо-герменевтичної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации. – [Електронний ресурс] // Джером Брунер. – Москва: 1977
Режим доступу: http://www.manybooks.org/auth/3931/book/11459/bruner_dj/psihologiya_poznaniya
2. Бучило Н. Ф., Чумаков А. Н. Б 94 Философия: Учебное пособие. / [Електронний ресурс] // Н. Ф. Бучило А. Н. Чумаков Б 94 Философия: Учебное пособие. – М.: 2001. – 447с. – (2-е) / Режим доступу: <http://poisk-istini.com/literatura/filosofija-uchebnoe-posobie-buchilo>
3. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания / [Електронний ресурс] // Б. М. Величковский. – Москва: Академия, 2006. – 468 с. – (4-е). / Режим доступу: <http://sun.wearoptom.com/narkologiya/kognitivnaya-nauka-osnovy-psihologii-poznaniya-b-m-velichkovskiy-tom-2>
4. Липпс Теодор, Перевод: Ильин С. / [Електронний ресурс] // Теодор Липпс – Эстетика, Жанр: философия, Издание: 2006 г. / Режим доступу: https://www.e-reading.club/chapter.php/1022035/0/Lipps_-_Estetika.html
5. Рудницька О. П. Педагогіка. Загальна та мистецька – Навчальний посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – Київ: Інтерпроф, 2002. – 270 с.
6. Степанова Л. В. Методологічні основи дослідження герменевтичної компетентності майбутніх викладачів музики і хореографії / Л. В. Степанова. // Актуальні питання мистецької освіти та виховання. Збірник наукових праць. – 2016. – №2. – С. 32–42.